

(PARTI-)POLITISERAT INSTITUTIONSFÖRTROENDE

ULRIKA ANDERSSON OCH HENRIK OSCARSSON

Sammanfattning

Vi vet från tidigare forskning att svenska folkets förtroende för medier gradvis har politiserats under 2010-talet. Förtroendet för medier – i synnerhet för de offentligt finansierade public service-medierna Sveriges Radio och Sveriges Television – uppvisar en allt tydligare samvariation med vänster-högerideologi och partisympatier. Vi frågar oss om denna utveckling är en del av ett större mönster av politiserat förtroende även för andra samhällsinstitutioner. I kapitlet genomför vi för första gången en samlad analys av graden av politisering i svenska folkets institutionsförtroende under perioden 1986–2019. Kartläggningen visar att det finns en mycket tydlig politisering för den absoluta huvuddelen av de tjugotalet undersökta samhällsinstitutionerna under främst den senaste tioårsperioden. Även de mest grundläggande samhällsinstitutionerna såsom domstolar, polis, skola och sjukvård har blivit mer politiserade. Den ökade politiseringen av förtroende syns även för den institution som samlar folkets främsta företrädare: Riksdagen. Den är en förändring som det kan finnas anledning att känna oro för, inte minst då det riskerar att få effekter för demokratins välmående.

Alla relationer fungerar bättre när de präglas av förtroende. Det gäller i samhällsreliga relationer såväl som i affärsmässiga och privata. Stark mellanmännisklig tillit och högt förtroende för centrala samhällsinstitutioner kan beskrivas som en form av nationella resurser, ett sorts socialt kapital. Även om dess värde kan vara svårbedömt, är den samhällsvetenskapliga forskningen enig i bedömningen att det knappast går att överskatta betydelsen av högt samhällsförtroende (Newton m.fl., 2018; Holmberg & Weibull, 2013, 2015; Putnam, 2000). Förtroende och tillit beskrivs ofta som viktiga smörjmedel i alla slags utbyten mellan människor i ett väl fungerande samhälle. Förtroende möjliggör samarbete och får verksamheter och samspel att fungera även när en part inte har fullständig insyn och kunskap om den andre. Tillit sänker transaktionskostnader, påskyndar processer och ökar effektiviteten. Om vi är övertygade om att andra människor är pålitliga och att samhällsinstitutioner går att räkna med, friar det upp stora resurser för individer, organisationer och samhällen (Uslaner, 2002). Dessa resurser kan användas för ökad trygghet och utveckling istället för att bygga murar och ta värn mot osäkerheter.

Vi vet från tidigare forskning att Sverige tillhör ett av de länder i världen där medborgarna hyser starkast tillit till varandra och till olika samhällsinstitutioner

(Eurobarometer, 2018; OECD, 2017; Holmberg & Rothstein, 2016). Vi vet också att det i huvudsak råder stabilitet i nationella genomsnitt för mellanmänsklig tillit och institutionsförtroende i Sverige (Holmberg & Weibull, 2020). Även om det syns upp- och nedgångar för enskilda samhällsinstitutioner över tid (se t.ex. Segerberg, 2020) har det hittills inte funnits anledning till alarmism när det gäller samhällsförtroende.

Skrapar vi på ytan framträder dock ett delvis annat mönster. Under de aggregerade nationella genomsnitten döljer sig förändringar som indikerar en ökad polarisering i institutionsförtroende även i Sverige. I vissa grupper vidmakthålls eller stärks förtroendet för samhällets institutioner, samtidigt som förtroendet i andra grupper tycks erodera. Exempelvis kan tillitspolariseringen mellan låglitare och höglitare idag skönjas mellan stad och land och mellan olika delar av storstäder (Oscarsson, 2019; Arkhede & Solevid, 2017). Värderingen av hur myndighetssverige sköter sig har de senaste åren blivit mer ideologiskt polariserad (se Sören Holmbergs kapitel om kvalitet i offentlig verksamhet i den här boken). Polariseringen förefaller också ta sig också uttryck i en allt tydligare partipolitisk sortering, inte minst i relation till samhällsinstitutioner som har sin grund i det fria ordet – medierna (se t.ex. Andersson, 2019; Andersson & Weibull, 2018). Den senare förändringen har bland annat förklarats med att grupper av låglitande medborgare som tidigare fanns representerade inom alla partier numera har kommit att samlas kring en gemensam lägereld (jfr Andersson m.fl., 2017).

Den centrala frågan i fokus för det här kapitlet är om denna utveckling framför allt är knuten till specifika samhällsinstitutioner eller om den snarare är en del av en generell trend mot ökat politiserat förtroende även för andra samhällsinstitutioner.

Politisering på gott och ont

I det här kapitlet genomför vi en systematisk studie av graden av politisering i svenska folkets institutionsförtroende under de senaste trettio åren. Med politisering avser vi en utveckling där skilda uppfattningar om fenomen eller företeelser blir mer synliga och viktiga i den politiska samhällsdebatten. En av grundförutsättningarna för att en politisering ska sägas ha ägt rum är att politiska aktörer – såsom exempelvis partier, intresseorganisationer eller opinionsbildare – aktivt, som ett led i en långsiktig strategi för opinionspåverkan, väljer att ägna vissa sakförhållanden eller sakfrågor en större uppmärksamhet i sin politiska kommunikation (se Bjereld & Demker, 1995:30–31; jfr Peters & Pierre, 2004; Molin, 1965; Sjöblom, 1968). En viktig avgränsning i sammanhanget är att vi här inte direkt observerar om eller hur politiska aktörer väljer att blåsa till ideologisk strid om förtroendet för institutioner. Vi undersöker inte partiets förändrade ideologier eller strategier som leder till att institutionsförtroende blir föremål för politisk strid. Vår analys genomförs på medborgarnivå och avser att observera förmodade *effekter* av en tänkt politisering. Om det förekommer en stark politisering av institutionsförtroende borde

vi för det första vi kunna observera en utveckling där grundläggande åsikter och värderingar – som till exempel vänster-högerideologi – över tid får en allt starkare samvariation med institutionsförtroende. För det andra borde vi kunna observera en ökad samvariation mellan partisympatier – vilka partier medborgarna tycker bäst om – och institutionsförtroende. I det här kapitlet kommer vi att fokusera på det sistnämnda, det vill säga en eventuell förändring över tid i samvariationen mellan partisympatier och förtroende för samhällsinstitutioner. Analyser utgår från de mätningar av institutionsförtroende som genomförts av SOM-institutet mellan åren 1987–2019.

I ett demokratiskt samhälle är politisering i grunden någonting positivt eftersom det förstas tillhör partiets grundläggande demokratiska uppgifter att artikulera och kanalisera väljargruppers intressen och åsikter. Politisering mobiliserar och engagerar, och skapar tydliga skillnader mellan politiska alternativ och möjliggör ett rationellt val av parti för väljarna (Oskarson, 2014).

Men för institutionsförtroende är ökad partipolitiserings inte nödvändigtvis lika självklart positivt. Vi argumenterar för att det är värdefullt för en demokrati att förtroendet för samhällets grundläggande institutioner – som till exempel sjukvården, skolan, polisen, försvaret, parlamentet och domstolarna – är högt men framför allt jämnt spritt i befolkningen med avseende på ideologi och partisympati. Stark politisering av institutionsförtroende kan vara negativt för demokratin (jfr Holmberg & Weibull, 2012). Om graden av förtroende i allt större utsträckning sammanhänger med medborgarnas ideologier eller partisympatier hotar det att undergräva förtroendet på lång sikt. Visst kan det finnas låglitare och höglitare bland medborgarna, och visst bör det alltid finnas granskning och kritik mot gemensamt finansierade samhällsinstitutioner. Men politisering, så som vi använder begreppet här, avser en situation där medborgarnas institutionsförtroende i allt större utsträckning sammanfaller med politiska ideologier eller partisympatier. Den grundläggande tilltron till myndigheter och offentliga serviceinstitutioner blir i ett sådant läge till en integrerad del i en viss ideologisk världsbild eller en del av ett politiskt förändringsprojekt. Förtroendet blir med andra ord ideologiskt och partipolitiskt laddat. I en sådan situation är förtroendet inte längre enbart en utvärdering av hur väl institutioner fungerar eller sköter sina uppgifter, istället blir medborgarnas ideologier och partisympatier styrande för hur högt eller lågt förtroendet är för olika samhällsinstitutioner.

Svenskt institutionsförtroende under tre decennier

Människors förtroende för samhällsinstitutioner är beroende av en rad olika omständigheter. Viktigaste är vanligtvis vilken institution det handlar om, vilken betydelse individen upplever att institutionens verksamhet har både för samhället och för hen själv, samt hur verksamheten bedrivs (jfr Aronsson & Karlsson, 2001). Forskning har visat att förändringar i allmänhetens bild av hur kompetent

institutionen är, tydligt påverkar graden av förtroendet. Detsamma gäller om det finns en viss värdegemenskap mellan individen och institutionen och om denna förändras, exempelvis politiskt eller ideologiskt (Holmberg & Weibull, 2017). Förtroendet för regeringen förändras exempelvis beroende på vilket eller vilka partier som sitter vid makten (Holmberg & Weibull, 2012).

Förtroendet för det svenska samhällets centrala institutioner har mätts i den nationella SOM-undersökningen sedan 1986. Det handlar om bland andra sociala institutioner (sjukvården, grundskolan), politiska (riksdag, politiska partier), juridiska (domstolarna), ekonomiska (bankerna, storföretagen) och kunskapsinstitutioner (universitet och högskolor). Den fråga som ställts är hur institutionerna *sköter sitt arbete*.¹ Det handlar således inte om att värdera enskilda aktörer utan om att bedöma den samlade verksamheten. Förtroendet för de enskilda institutionerna mäts på en femgradig skala från mycket stort till mycket litet förtroende med mit-talternativet varken stort eller litet förtroende. Det finns inget explicit alternativ för ingen uppfattning. När vi i texten talar om stort förtroende avses vanligen den totala andelen mycket stort samt ganska stort förtroende.

Rangordningen i svenskarnas förtroende för centrala samhällsfunktioner har under lång tid varit stabil. Sjukvården har toppat mätningarna i stort sett varje år under 2000-talet men hamnar dock 2019 med minsta möjliga marginal på andra plats efter polisen.² I båda fallen uppger 68 procent av allmänheten att de har mycket eller ganska stort förtroende för hur verksamheterna bedrivs. Också universitet/högskolor faller väl ut hos medborgarna med ett förtroende om 60 procent. Tillsammans kan dessa tre institutioner sägas utgöra ett slags tätgrupp i svenskt institutionsförtroende. Dessa följs av en mellangrupp bestående av svenska domstolar, radio/tv respektive grundskolan, där mellan 51–56 procent av befolkningen har förtroende för verksamheten. Nästa grupp består av riksbanken, försvaret, FN och Kungahuset, för vilka 41–48 procent av allmänheten hyser stort förtroende. Längre ner på skalan hittas svenska kyrkan, regeringen, dagspressen, riksdagen, de fackliga organisationerna och bankerna, där andelen förtroendefulla varierar mellan 30–34 procent. I botten återfinns storföretagen, Europaparlamentet, EU-kommissionen och kommunstyrelserna med 21–24 procent stort förtroende och slutligen de politiska partierna som 17 procent av allmänheten säger sig ha förtroende för.

För flera av samhällsinstitutionerna har förtroendet genomgått en hel del svängningar sedan slutet av 1980-talet. Bankerna, som nådde höga förtroendenivåer under slutet av 1980-talet, genomled ett mycket stort förtroendetapp under 1990-talets första år i samband med att Sverige gick in i en finanskris. Förtroendet klättrade uppåt något i slutet av 1990-talet men dök sedan åter nedåt i samband med dotcom-kraschen i början av 2000-talet. Därefter skedde en viss återhämtning, som dock raderades ut under bankkrisen i slutet av 2000-talet.

Sjukvården, polisen och grundskolan såg sina högsta noteringar under 1990-talets första hälft, men föll därefter till en betydligt lägre nivå i efterdyningarna av

1990-talets ekonomiska kris. Även om förtroendenivån har gått upp något sedan dess, när de fortfarande inte samma höga rekordnivåer. Det svenska kungahuset har också sett fallande förtroendenivåer, i synnerhet sedan 2004, det år då kungen hyllade diktaturen Bruneis ledare. Även om det har skett en viss uppgång i förtroendet under 2010-talets senare del, har kungahuset relativt lång väg kvar innan förtroendet ligger på samma nivå som för tjugo år sedan (se t.ex. Nilsson, 2012). Två institutioner som däremot fått se sitt förtroendekapital växa, om än från låga till något mindre låga nivåer, är EU-kommissionen och Europaparlamentet. Förtroendet för de båda institutionerna har mer än fördubblats under de senaste tjugo åren, från omkring 10 procent till strax över 20 procent.

En generell trend som har kunnat skönjas i befolkningens institutionsförtroende, är att förtroendet tenderar att gå upp i samband med valår, vilket har beskrivits som en valårseffekt (Holmberg & Weibull, 2015, 2019). Analyser har också visat på förekomst av en ökad politisering i förtroendet för medieinstitutioner (Andersson, 2020; Andersson & Weibull, 2018). Förändringen kännetecknas av en ökande differens mellan personer som står till vänster på den politiska skalan och personer som står till höger, där förtroendet på bland de förra har stärkts samtidigt som förtroendet bland de senare har minskat påtagligt. Vidare har samvariationen mellan partisympati och förtroende för medier ökat. Frågan återstår dock om liknande tydliga trender kan spåras även när det gäller förtroendet för andra samhällsbärande institutioner.

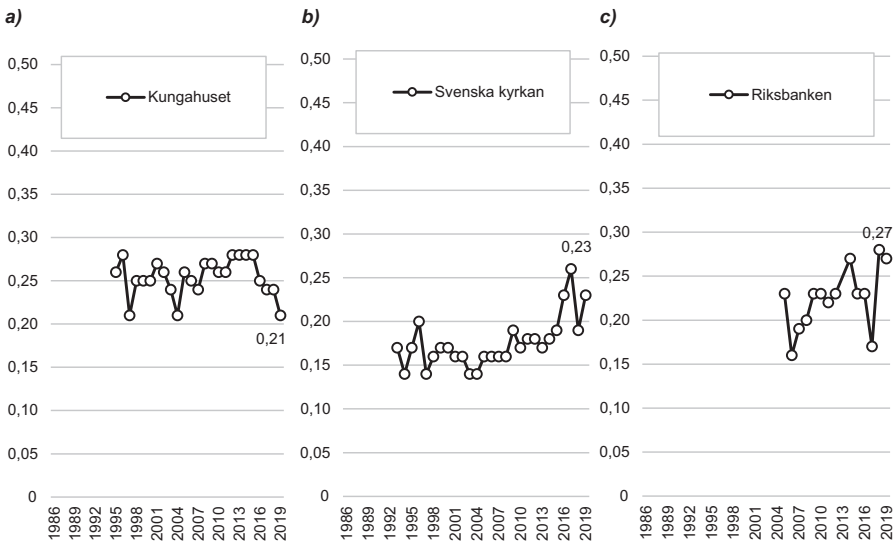
Ett allt mer politiserat institutionsförtroende?

I det här kapitlet undersöks politisering på medborgarnivå och vi inleder vår analys genom att studera sambanden mellan partisympatier (bästa parti) och förtroende för samhällsinstitutioner. I figurerna 1a–1t visas hur graden av partipolitisering har förändrats under perioden 1986–2019 för varje enskild samhällsinstitution i SOM-institutets årligen återkommande mätningar. Vi har valt ett mått på partipolitisering som visar hur stark samvariationen är mellan partisympati och förtroende (η). Likt andra sådana korrelationsmått varierar η mellan 0 och 1. Noll betyder att det inte finns några skillnader i förtroende mellan olika grupper av partisympatisörer. Ju högre η -mått desto större är de systematiska och signifikanta skillnaderna mellan olika grupper. Tumreglerna för vad som kan betraktas som stark eller svag korrelation kan variera beroende på sammanhang. η -värden kring 0,10–0,20 tyder inte på någon nämnvärd politisering. För att nå värden omkring 0,30–0,50 behöver skillnader mellan grupper av partisympatisörer vara betydande. För att få en idé om vad som är de starkaste η -värdena som uppmätts kan vi använda exempel som korrelationen mellan partisympati och väljarnas vänster-högerplaceringar (omkring 0,75–0,80) eller mellan partisympati och inställning till flyktingmottagning (omkring 0,60) (se t.ex. Holmberg m. fl., 2020).

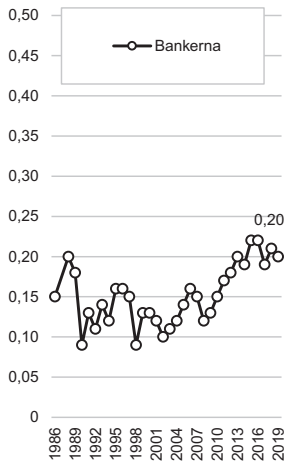
Resultaten visar att det finns stor variation mellan olika institutioner när det gäller utvecklingen över tid. Alla institutioner uppvisar inte samma trender över tid. Vi har valt att sortera in dem i tre olika grupper efter hur de huvudsakliga trenderna har sett ut över tid: 1) de stabilt partipolitiserade, 2) de återpolitiserade och 3) de politiserade samhällsinstitutionerna.

1) Till den första gruppen – de *stabilt partipolitiserade* – räknar vi de institutioner som inte uppvisar några tydliga trender när det gäller samvariation med partisympati (figur 1a-c). I tidigare litteratur har ibland 'svärdet, spiran och penningpåsen' använts för att beskriva svenska folkets förtroende för kungahuset, svenska kyrkan och Riksbanken (se Holmberg & Weibull, 2020). Intressant nog är det just dessa tre månghundraåriga institutioner – historiskt de som varit längst och starkast knutet till Sverige som monarki och statsbildning – som också uppvisar störst stabilitet vad avser graden av partipolitisering. För dessa tre samhällsinstitutioner har graden av politisering varit relativt svag och i huvudsak stabil över tid, även om svenska kyrkan visar vissa tendenser till ökad partipolitisering på senare år. De tre högsta eta-värdena för svenska kyrkan registreras för de fyra senaste SOM-undersökningarna, 2016–2019.

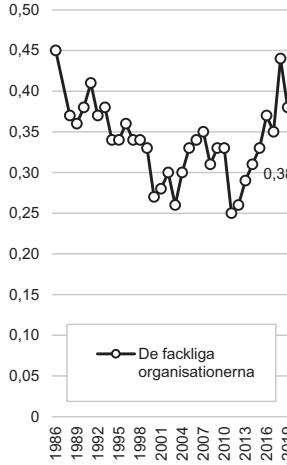
Figur 1 Graden av partipolitisering i svenska folkets förtroende för olika institutioner. Samvariation mellan partisympati och förtroende för 20 olika samhällsinstitutioner i Sverige, 1986–2019 (eta)

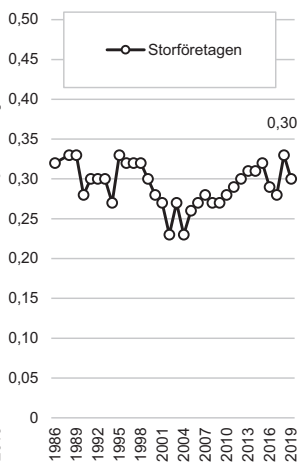
d)

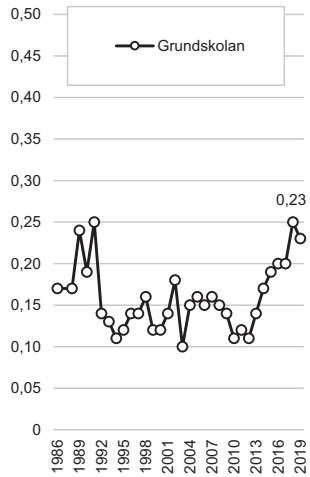
e)

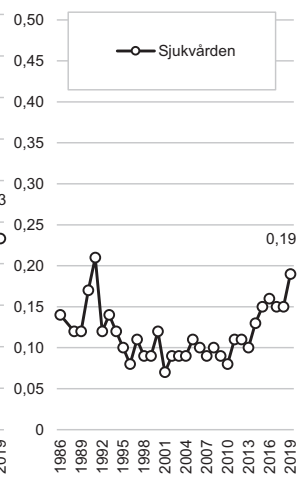
f)

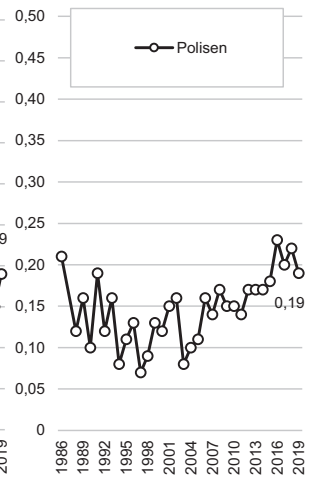
g)

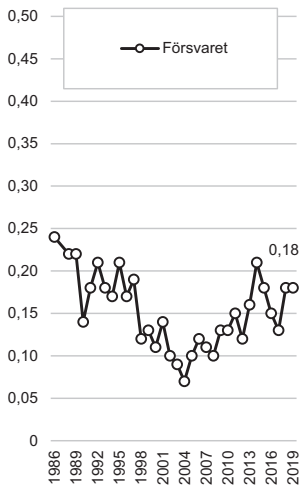
h)

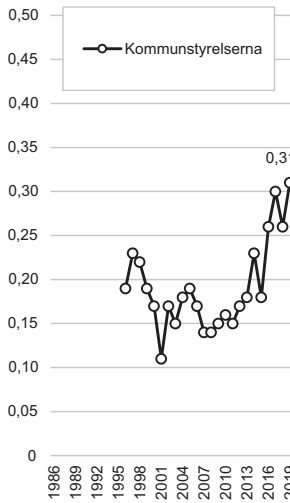
i)

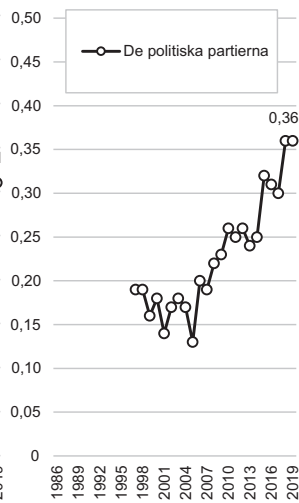
j)

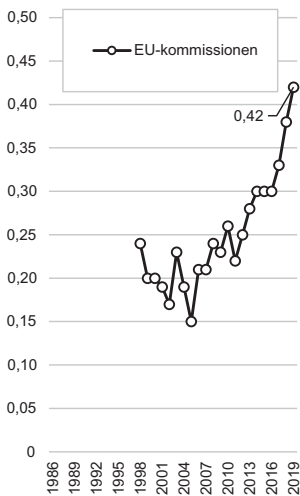
k)

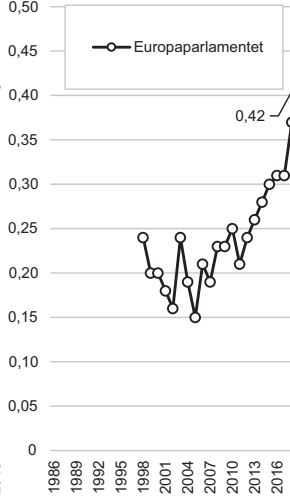
l)

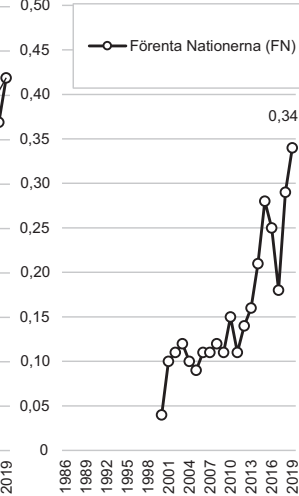
m)

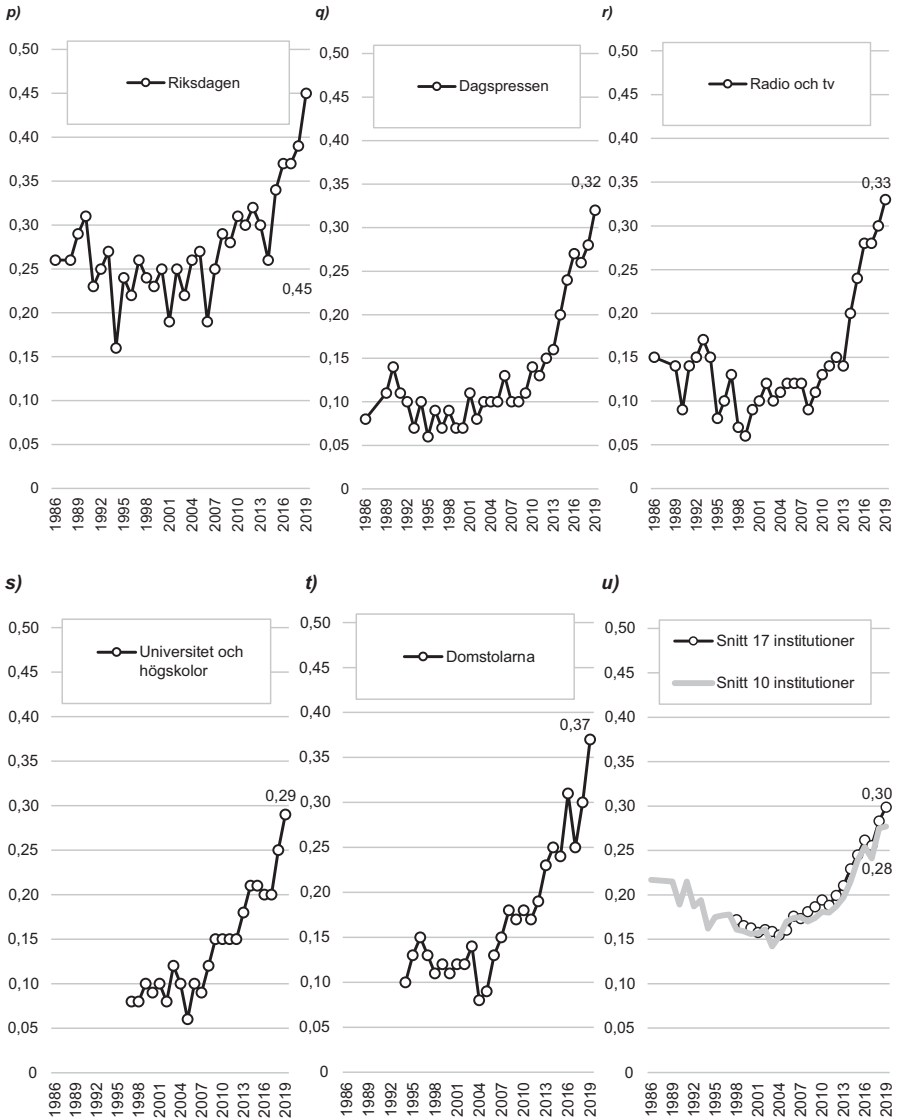
n)

o)

Kommentar: Frågan om samhällsförtroende lyder: "Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?". Svarsalternativen var "Mycket stort förtroende", "Ganska stort förtroende", "Varken stort eller litet förtroende", "Ganska litet förtroende" samt "Mycket litet förtroende". Eta beräknas med hjälp av resultaten från en så kallad variansanalys där förtroende är beroende variabel (intervallskalenivå) och partisympati är oberoende variabel (nominalskalenivå). I variansanalysen beräknas hur stor del av den totala variationen i förtroende som utgörs av variation mellan grupper. Ju större skillnader mellan de grupper som undersöks, desto högre eta-värde. Korrelationsmättet eta kan variera mellan 0 och 1. Förtroende för "regeringen" finns inte med i analyserna. Den sista figuren (1u) sammanfattar utvecklingen för 10 respektive 17 jämförbara institutioner genom att beräkna ett genomsnittligt eta-värde.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986–2019.

2) Den andra gruppen institutioner – de *återpolitiserade* – är institutioner som i mätseriernas början i slutet av 1980-talet har varit partipolitiserade, men där partipolitiseringen försvagats under 1990-talet för att sedan öka igen (figur 1d-j). Exempelvis blev förtroendet för storföretag långsamt mindre kopplat till partisympatier under nittiotalskrisen och fram mot millennieskiftet. Men därefter har politiseringen ökat något igen (figur 1f).

Det tydligaste exemplet på återpolitisering hittas dock i förtroendet för de fackliga organisationerna (figur 1e). Samvariationen mellan partisympati och förtroende för de fackliga organisationerna var högt i slutet av 1980-talet, med eta-värden kring eller över 0,40. Under 1990-talet blev förtroendet för fackföreningar mindre partipolitiserat, sannolikt delvis som en effekt av att den så kallade kollektivan slutningen försvann. Under 2010-talet har samvariationen mellan förtroende för fackföreningar och partisympati åter ökat kraftigt, från 0,25 till omkring 0,40. Vi är tillbaka där mätserien började. Då som nu är det sympatisörer till partier som står till höger i partisystemet – Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna – som har klart lägre förtroende för de fackliga organisationerna (17, 18 respektive 14 procent svarar att de har mycket eller ganska stort förtroende) jämfört med sympatisörer till partier som står till vänster i partisystemet, såsom Vänsterpartiet och Socialdemokraterna (52 respektive 47 procent). Partipolitisereringen har således återigen ökat.

Till gruppen återpolitiserade samhällsinstitutioner kan vi också räkna några av de grundläggande välfärds- och trygghetsskapande institutionerna grundskolan, sjukvården, polisen och försvaret (se figur 1g-j). De uppvisar alla en klart högre politiseringsnivå i inledningen av 1990-talet, en försvagning under 1990-talskrisen och en successiv återkomst efter millennieskiftet, tydligast så efter 2010. Kännetecknande är att dagens nivåer på partipolitisering för dessa samhällsinstitutioner ungefär liknar de som rådde när SOM-institutet inledde sina mätserier i slutet av 1980-talet.

Så långt de tio institutioner som uppvisar stabila mönster eller där vi känner igen dagens nivåer av partipolitisering från tidigt i den aktuella tidsperioden. Men vi har tio institutioner kvar att redovisa. Kännetecknande för dessa är att de alla uppvisar en mycket tydlig trend mot ökad partipolitisering och att nivåerna av partipolitisering är högre idag än någon gång tidigare. Vi kan tala om de *partipolitiserade* samhällsinstitutionerna (se figur 1k-p).

3) Till de *partipolitiserade* samhällsinstitutionerna hör alla de centrala arenor där politik bedrivs – kommunfullmäktige, riksdag, EU-parlament och även Förenta Nationerna – och demokratins kanske viktigaste grupp av aktörer: de politiska partierna. För samtliga dessa samhällsinstitutioner är förtroendet kraftigt partipolitiserat, och den uppåtgående trenden är mycket brant under det senaste decenniet. Och det är inte några små förändringar vi talar om. De politiska partierna som kollektiv åtnjöt så sent som vid Allianssegern i valet 2006 ett mycket brett stöd i alla grupper av partisympatisörer. Med så låga korrelationer som $\eta = 0,10 - 0,20$ var

förtroendet för de politiska partierna att betrakta som mycket svagt partipolitiserat vid den tidpunkten. När vi skriver 2019 är samma eta-korrelation strax över 0,35. Förtroendet för Riksdagen – institutionen med folkets främsta företrädare – har gått samma väg. Fram till 2006 var samvariationen mellan partisympati och förtroende för Riksdagen omkring $\eta=0,20-0,30$, för att därefter öka. År 2019 är samvariationen mellan partisympati och förtroende för den viktigaste demokratiska arenan hela 0,45.

Men det är inte bara politiska arenor som har politiserats kraftigt under det senaste decenniet. Förtroendet för de samhällsinstitutioner som i kraft av sitt oberoende är tänkta att balansera de politiska – som domstolar och medier – uppvisar också tydliga tendenser till politisering (figur 1q-r, t). Att förtroendet för medier blivit avhängigt ideologi och partisympati är väl kartlagt sedan tidigare. Men det är mer av en nyhet – och en besvärande sådan – att förtroendet för domstolarna blivit en fråga om ideologi och partisympati. Trenden för domstolarna är mycket dramatisk – eta-värdet upp från 0,07 till 0,37 mellan 2006 och 2019.

Politiseringen av förtroendet för medieinstitutioner som dagspressen och radio/tv har framför allt vuxit fram efter 2000. I början av mätperioden uttryckte Vänsterpartiets sympatisörer lägst förtroende för dagspressen jämfört med övriga sympatisörer. Numera präglas V-sympatisörerna istället av en hög andel förtroendefulla. Parallellt med denna förflyttning har förtroendenivåerna på högerkanten minskat, en förändring som främst har skett efter Sverigedemokraternas inträde i Riksdagen. Stärkta förtroendenivåer till vänster och ett avsevärt lägre förtroende bland SD-anhängare har här bidragit till en betydande politisering. År 2019 uppgav exempelvis 15 procent av SD-sympatisörerna att de hade förtroende för svensk dagspress, att jämföra med 37 procent av V-sympatisörer och 41 procent av S-sympatisörer. Sedan början av 2000-talet har eta-värdet för dagspress ökat från omkring 0,10 till 0,32. Förtroendet för radio/tv har utvecklats i samma riktning. Dessa förändringar har bl.a. kopplats till mediernas ändrade ställning i samhället, där mediemarknaden blivit mer splittrad och sociala medier expanderat snabbt. Sociala medier bidrar numera i ökande grad med motbilder till den traditionella nyhetsvärderingen (Weibull m.fl., 2018). Nyhetsmedias centrala ställning i samhället har ifrågasatts, inte minst i sociala medier där mediaetablissemangen bl.a. kritiserats för att mörka bevakningen av vissa ämnen (Andersson, 2017). I kritiken finns ofta en politisk underton (jfr Widholm & Mårtensson, 2018).

För att summera vår analys hänvisar vi till den sista sammanfattande grafen i figur 1 (u). Den visar två tidsserier med genomsnittliga eta-värden för jämförbara grupper av institutioner – en med tio institutioner som går tillbaka till 1986 och en med sju institutioner som sträcker sig tillbaka till 1996. Resultaten visar att graden av partipolitisering för svenska folkets institutionsförtroende har varit huvudsakligen stabilt under 1990- och 2000-talet, något starkare dessförinnan, under 1980-talet, men avsevärt starkare under 2010-talet. De senaste tio-femton åren bjuder på en mycket tydlig trend. Mellan 2010 och 2019 har de genomsnittliga

eta-korrelationerna ökat från omkring 0,20 till omkring 0,30. Vi slår fast att när det gäller förtroendet för samhällsinstitutioner blir det allt större skillnader mellan olika grupper av partisympatisörer i Sverige.

Kraftigt ökad politisering av svenskt institutionsförtroende

Äger det rum en omfattande politisering av institutionsförtroendet i Sverige? Svaret på den frågan är ett mycket tydligt ja. Även om det på aggregerad nivå råder stabilitet i svenska folkets institutionsförtroende visar våra analyser att det trots allt äger rum betydande förändringar under ytan. Bakom det stabilt höga genomsnittliga institutionsförtroendet i Sverige finner vi långsiktiga förändringsmönster som tar sig uttryck i en ökad partipolitisering för mer än hälften av de undersökta institutionerna. Den ökade partipolitiseringsen är påtaglig i förtroendet för partier, kommunfullmäktige och riksdag. Men särskilt oroande är att trenderna mot ökad partipolitisering är brantast när det gäller institutioner där vi tycker det är särskilt viktigt att de står fria och oberoende från dagspolitiska tråtor: medier, universitet och domstolar.

Lågt institutionsförtroende fanns tidigare representerat i många olika grupper av partisympatisörer och i grupper både till vänster, till höger och i mitten av den ideologiska spelplanen. Men någonting strukturellt viktigt har hänt. Förtroendet för samhällsinstitutioner är numera klart lägre till höger än till vänster. Vi har sett en ökning av förtroendet bland främst Vänsterpartiets och Miljöpartiets men även Socialdemokraternas och i viss mån Centerpartiets sympatisörer. Samtidigt är förtroendet alltså stabilt klart lägre i en kraftigt växande grupp av sverigedemokratiska sympatisörer.

Vår kartläggning har gett ett tydligt svar på frågan om huruvida institutionsförtroendet blivit mer politiserat än tidigare. Så är det. Vi gör inga anspråk på att i det här sammanhanget kunna pröva förklaringar till varför politiseringen blivit så stark på såpass kort tid. Men det är centralt att analyserna förs längre i framtida forskning. Det partipolitiserade institutionsförtroendets ursprung och bakomliggande orsaker är ett viktigt forskningsområde.

Att förtroendet för politiska arenor – som är tänkta att vara en jämn spelplan för politisk intressekamp mellan mot varandra stående intressen – politiserats kan vara ett tecken på en bakomliggande obalans i den representativa demokratin. Framväxten av Sverigedemokraterna – ett antietablissemangsparti med populistiska budskap om att partiet är den enda uttolkaren av den sanna folkviljan mot en korrupt och monolitisk samhällselit – är förstas en central del av en sådan förklaring. I vad mån det handlar om en renodlad *sorteringsprocess* – där SD successivt vinner redan läglitande väljare från de andra partierna – eller om det också sker en *opinionsbildningsprocess* – där SD genom sina budskap och sin etablissemangskritik bidrar till att förstärka sina sympatisörers misstro mot samhällets grundläggande institutioner, är en fråga som vi behöver lämna till framtida forskning. Vi behöver

också kartlägga mer i detalj i vad mån andra partier till höger – såsom Kristdemokraterna och Moderaterna – har anpassat sina budskap för att ligga mer i linje med synbart framgångsrika berättelser om att myndigheter, medier, experter och forskare bör misströas.

Trendbrotten i tidsserien kan också ge oss idéer om förklaringar till den dramatiska utvecklingen mot ökad partipolitisering av institutionsförtroende i Sverige. Dramatiken tycks ha sitt ursprung i slutet av 2000-talet. Det är då graden av partipolitisering börjar öka brant för närmare hälften av de undersökta institutionerna. Vad kan ha triggat igång denna utveckling? Vi vet från tidigare (se t.ex. Holmberg & Weibull, 2020) att när Alliansen vann regeringsmakten 2006 skapade det en stor uppgång i institutionsförtroende bland högerväljare som var nöjda med den förda politiken, samtidigt som det institutionsförtroende som långsamt ackumulerats bland vänsterväljare under Göran Perssons regeringar 1996–2006 låg kvar oförändrat. Resultatet: Valet 2010 innebar toppnoteringar i politikerförtroende, förtroende för förordningspolitik och för statsminister Fredrik Reinfeldt, förtroende för partier och i princip allt som associeras med politik. År 2010 stod politiken som förtroendebransch i zenit. Men valet 2010 blev härvidlag en kontrapunkt för institutionsförtroendet i Sverige. Alliansregeringen vann procentuellt fler väljare mellan 2006 och 2010 men förlorade ändå sin riksdagsmajoritet eftersom SD kom in i riksdagen. Sedan dess har vi haft minoritetsregeringar i Sverige. Som följd av Sverigedemokraternas inträde i riksdagen har de två senaste valen resulterat i parlamentariskt kniviga situationer, hot om extraval, rekordlånga regeringsbildningsprocesser och med uppmärksammade partiöverenskommelser för att bryta dödläget: Decemberöverenskommelsen 2014 och Januariavtalet 2019. Trots högermajoritet både bland svenska folket och i riksdagen har de två senaste regeringarna varit mitten-vänsterregeringar. Institutionsförtroende i olika grupper av partisympatisörer har tagit olika riktningar under denna period; det har varit mer stabilt högt eller till och med växande i grupper som stödjer den vinnande minoriteten samtidigt som förtroendet har minskat i grupper som stödjer den förlorande majoriteten. Vi frågar oss om minoritetsparlamentarismen så som den tagit sig uttryck under de senaste sex-sju åren kan vara en bidragande orsak till ökad partipolitisering?

* * *

Coronapandemins omedelbara effekter på institutionsförtroende i Sverige tycks i skrivande stund vara relativt positivt. Opinionsinstitutet har under mars och april 2020 kunnat rapportera om en bred uppgång i förtroendet för samhällsinstitutioner. Det gäller såväl regeringen som inblandade myndigheter som till exempel Folkhälsoinstitutet, Socialstyrelsen och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Utvecklingen visar att i grundläget har svenska folket mycket höga förväntningar att berörda myndigheter ska prestera på en mycket hög nivå i

kristider. Men även om de totala nivåerna på förtroende har ökat avsevärt under mycket kort tid, tycks de stora skillnaderna i förtroende mellan olika grupper av partisympatisörer bestå eller kanske till och med öka. Det typiska mönstret i den senaste tidens opinionsundersökningar är att Sverigedemokraternas, Kristdemokraternas och Moderaternas sympatisörer har ett klart lägre förtroende för myndigheternas hantering av coronakrisen än Vänsterpartiets, Miljöpartiets och Socialdemokraternas sympatisörer (se t.ex. Kantar Sifo, 2020). Vi ser fram emot att kunna fortsätta att systematiskt kartlägga de långsiktiga effekterna av coronakrisen på institutionsförtroendets partipolitisering med hjälp av kommande nationella SOM-undersökningar.

Noter

- ¹ Frågan lyder: ”Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner eller grupper sköter sitt arbete?”
- ² För en sammanfattning av förtroendebalansen över tid för de olika samhällsinstitutionerna, se Martinsson & Andersson (2020).

Referenser

- Andersson, Ulrika (2017). Lågt förtroende för rapporteringen om invandring. I Lars Truedson (red) *Miströnan mot medier*. Stockholm: Institutet för mediastudier.
- Andersson, Ulrika (2019). Högt förtroende för nyhetsmedier – men under ytan råder stormvarning. I Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red) *Storm och stiltje*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andersson, Ulrika (2020). Medieförtroende 2019. Presentation vid det nationella SOM-seminariet 1 april 2020. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andersson, Ulrika, Ohlsson, Jonas, Oscarsson, Henrik & Maria Oskarson (2017). Larmar och gör sig till (introduktionskapitel). I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andersson, Ulrika & Lennart Weibull (2018). Polariserat medieförtroende. I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarson (red) *Sprickor i fasaden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Arkhede, Sofia & Maria Solevid (2017). Mellanmänsklig tillit i en segregerad stad. I Ulrika Andersson & Annika Bergström (red) *En brokig gemenskap*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bjereld, Ulf & Marie Demker (1995). *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius & Santerus.

- Eurobarometer (2018). *Standard Eurobarometer 89. Spring 2018*. Bryssel: European Commission.
- Holmberg, Sören, Näsman, Per, Oscarsson, Henrik & Kajsa Gudmundson (2020). *Lysna på väljarna. SVT Valu*. Stockholm: Sveriges television.
- Holmberg, Sören & Bo Rothstein (2016). Trusting other people. *Journal of public affairs* 17(1–2). <https://doi.org/10.1002/pa.1645>
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2012). Förtroendet för staten. I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2015). Demokratins haloeffekt. I Annika Bergström, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2017). Långsiktiga förändringar i svenskt institutionsförtroende. I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2019). Den positiva valårseffekten finns även 2018. I Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red) *Storm och stiltje*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2020). *Institutionsförtroende bygger samhällen*. SOM-institutets temaserie 2020:1. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Kantar Sifo (2020). Frågor gällande coronaviruset. Publicerad 18 mars 2020. Hämtad från https://www.kantarsifo.se/sites/default/files/reports/documents/kantar_sifo_fragor_gallande_coronaviruset.pdf
- Martinsson, Johan & Ulrika Andersson (2020). *Svenska trender 1986–2019*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Molin, Björn (1965). *Tjänstepensionsfrågan. En studie i svensk partipolitik*. Göteborg: Akademiförlaget.
- Newton, Kenneth, Stolle, Dielind & Sonja Zmerli (2018). Social and political trust. I Eric M. Uslander (red) *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*. New York: Oxford University Press.
- Nilsson, Lennart (2012). Monarkin och statschefen i Sverige – stöd, förtroende och popularitet. I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- OECD (2017). *Trust in Government at a Glance 2017*. Paris: OECD Publishing.
- Oscarsson, Henrik (2019). Presentation vid SCBs demokratidag den 27 september 2019. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Oscarsson, Henrik & Toivo Sjören (2020). Medieakademiens förtroendebarmeter 2020. Direktsänd presentation på SVT Forum den 11 mars 2020. Hämtad från https://medieakademien.se/wp-content/uploads/2020/03/Presentation_fortroendebarmetern_2020.pdf

- Oskarson, Maria (2014). Tiden går men skillnaderna består. Skiljelinjer i attityder till europeisk integration. I Linda Berg & Rutger Lindahl (red) *Förhoppningar och farhågor – Sveriges första 20 år i EU*. Göteborg: Centrum för europaforskning vid Göteborgs universitet (CERGU).
- Peters, B. Guy & Jon Pierre (2004). Politicization of the civil service. I B. Guy Peters & Jon Pierre (red) *The politicization of the civil service in comparative perspective. A quest of control*. London: Routledge
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, NY: Simon & Schuster.
- Segeberg, Tim (2020). *Det motståndskraftiga förtroendet. Kriser och institutionellt förtroende i Sverige 1986-2017*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Sjöblom, Gunnar (1968). *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.
- Uslander, Eric M. (2002). *The moral foundation of trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Widholm, Andreas & Fredrik Mårtensson (2018). Mediekritik driver Twitteraktivitet. Om journalistik som resurs för politiskt kommunikation i sociala medier. I Lars Truedson (red) *Fejk, filter, faktaresistens*. Stockholm: Institutet för mediestudier.